

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

29-ste JAARGANG, NUMMER 6, JUNI 1993

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redaktie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

VEERTIG JAAR GELEDEN: OPSTAND IN HEEL OOST-DUITSLAND

Deze junimaand is het precies veertig jaar geleden dat de Oostduitse arbeiders in opstand kwamen tegen het destijds heersende bolsjewistische regiem. Het begon op de 16e juni toen de bouwvakarbeiders in de toenmalige Stalinallee troffel en hamer neersmeten en van de steigers daalden om te protesteren tegen een verhoging der voor hun loonberekening geldende normen. Eén dag later al, op de 17e juni, was dat protest uitgegroeid tot een machtige beweging, niet enkel van heel de proletarische bevolking van Oost-Berlijn, maar tot een werkelijke opstand van alle werkenden in heel Oost-Duitsland.

Sinds die dag hebben de regeerders van West-Duitsland de 17e juni uitgeroepen tot „Dag van de Duitse eenheid”. Ze deden het zéér ten onrechte voorkomen alsof met de arbeidersopstand in Oost-Duitsland het herstel van de Duitse eenheid zou zijn beoogd. Maar niets is minder waar dan dat. De Oostduitse arbeiders hebben destijds duidelijk te kennen gegeven, dat zij niet alleen gekant waren tegen de heerschappij van Walter Ulbricht en zijn partij, maar al evenzeer tegen een maatschappelijke orde waarbij een regering als die van Konrad Adenauer hoorde.

De opstand van juni 1953 droeg een uitgesproken proletarisch karakter wat in bepaalde steden het aanzijn gaf aan typisch proletarische strijdvormen. Hier en daar werden *arbeidersraden* gevormd, die echter niet meer tot funktioneren kwamen doordat de opstand binnen weinige dagen door de Russen met groot geweld werd neergeslagen.

De Duitse eenwording die toen n i e t werd nagestreefd is inmiddels een feit geworden. Die eenwording is gevolgd op de val van de bolsjewistische heerschappij in Oost-Duitsland, die bij de bevolking met grote geestdrift werd begroet. Over de daarna volgende „*Wiedervereinigung*” is er aanzienlijk minder enthousiasme. Wat de viering van de „Dag van de Duitse eenheid” betreft, ze heeft de drie achter ons liggende jaren nog wel plaats gevonden, maar dan toch vooral (en eigenlijk alleen maar) in West-Duitsland. Voor die viering bleek in Oost-Duitsland niet zoveel belangstelling te bestaan, althans heel wat minder dan lange tijd het geval was in het Westen. De nieuwe Duitse eenheid heeft voor de Oost-Duitse bevolking dan ook nauwelijks iets gebracht dat een ‚viering’ waard was.

Het zal ons niet verbazen indien aan de 17e juni hoe langer hoe minder aandacht zal worden geschonken. De Oostduitse bevolking heeft weinig reden deel te nemen aan een

„eenheidsfeest”, de regering in Bonn heeft er niet zoveel belang bij om — met valse verklaringen en huichelachtige toespraken — een opstand te herdenken, die in feite typisch een arbeidersopstand is geweest. Om feest te vieren zal zij liever een andere datum kiezen.

Als wij het goed zien, als er in Duitsland steeds minder aandacht aan de 17e juni wordt geschonken op de manier waarop dat tot dusver in het weselijk deel geschiedde, dan kan men zich daarover alleen maar verheugen. Met het verdwijnen van de huichelarij en de historische verdraaiingen kan een herdenking van de werkelijke betekenis van de Oostduitse arbeidersopstand des te eerder aandacht krijgen. De opstand van destijds heeft aandacht alleszins verdiend.

— O —

NIETS BLIJKT ERGER DAN ZONDIGEN TEGEN DE SPELREGELS VAN DE BEURSHANDEL

In maart 1978 brak er een staking uit in de Westduitse staalindustrie. De vakbond I.G. Metall had die uitgeroepen om geen andere reden dan dat hij niet anders kon. De bestuurders hadden geruime tijd hun uiterste best gedaan om een konflikt te voorkomen. De druk van de achterban bleek zo groot, dat hun pogingen schipbreuk leden toen de onderhandelingen vastliepen. De nu in opspraak geraakte Franz Steinkühler was in die dagen nog distriktsbestuurder van de I.G. Metall in Baden-Württemberg. Vooral daar en niet landelijk werd actie gevoerd. De staking was nog maar goed en wel begonnen of hij pleitte al voor hervatting van de onderhandelingen ofschoon de leden op uitbreiding van de actie aandrongen.

Aan de leden lieten Steinkühler en zijn medebestuurders zich niets gelegen liggen. Bij de onderhandelingen werd opeens niet meer gesproken over de eis van 7 procent loonsverhoging. Als kompromis kwam er tenslotte 5 pct. uit de bus, 0,4 pct. meer dan de ondernemers hadden geboden. Steinkühler noemde dat „een groot succes dat de arbeiders hadden bevochten”. De arbeiders dachten er totaal anders over. Ze waren woedend. De Westduitse dag- en weekbladen signaleerden die woede, maar zagen er uiteraard geen enkele aanleiding in om over Steinkühler de staf te breken.

In mei 1984 riep de I.G. Metall andermaal een staking uit, maar met grote tegenzin en opnieuw onder druk van de achterban. Het ging daarbij om de invoering van een werkweek van 35 uur. Franz Steinkühler was inmiddels vice-president van de bond geworden. Hij en zijn medebestuurders zagen niets in een verkorting van de werkweek. Bij het begin van de actie lieten zij hoogdravende woorden horen, waarnaar in het bijzonder Franz Steinkühler — zo is gebleken — nooit lang behoeft te zoeken. De actie ging als een nachtkars uit.

In de herfst van 1987 werd de I.G. Metall gekonfronteerd met dreigende sluiting van gigantische staalbedrijven in het Roergebied. Steinkühler had het inmiddels tot voorzitter van de bond gebracht. Wat deed hij? Precies: hij hield toespraken. De arbeiders gingen over tot bezettingen, bestormden in Essen de zetel van de raad van commissarissen en barrikadeerden in Rheinhausen drie bruggen over de Rijn. Steinkühler c.s. vonden dat men zich moest beperken tot één tamme en uiterst „fatsoenlijke” aktiedag. De woedende arbeiders bleken dat niet van zins. Ze legden in Duisburg het verkeer lam en gingen in „wilde” staking. „De tijd voor woorden is voorbij”, zo verkondigden ze. Tussen hen en

Franz Steinkühler gaapte een afgrond. Maar de Duitse dag- en weekbladen besteedden daar geen bijzondere aandacht aan.

De afgelopen maand mei kon men geen Duitse krant of Duits weekblad opslaan of daarin werd heel wat geschreven over Steinkühler. Had hij soms zo sterk de woede van de arbeiders gewekt, dat de pers er ditmaal niet omheen kon? Dat arbeiders ooit Steinkühler op scheldwoorden hadden getrakteerd en zeiden wat zij van hem dachten (en waarschijnlijk nog denken), dat is voor de burgerlijke pers oninteressant. Steinkühler haalde zich ditmaal de woede van praktisch alle media op de hals omdat hij iets gedaan had dat in de ogen van de burgerman fel veroordeeld diende te worden. Steinkühler had aan de beurs van Frankfurt met groot succes gespekuleerd doordat hij — als kommissaris van het auto-koncern Mercedes-Damler-Benz — over bepaalde voorkennis beschikte.

Dat Steinkühler *in staat was* voor zegge en schrijve een miljoen Mark Mercedes-aandelen te kopen die even later stuk voor stuk tegen meer waard zijnde Daimler-aandelen konden worden omgeruild, dát was voor de kranten niet het punt. Dat kon gemakkelijk de woede opwekken van de Oostduitse staalarbeiders die vochten voor hetzelfde loon als hun Westduitse kollega's dat hun in uitzicht was gesteld en waarvoor zij op dat moment in staking waren. Dte staking zou, wat Steinkühler betreft, weer niet veel meer kunnen opleveren van een teleurstellend kompromis. Maar voor de burgerman speelde er heel wat anders.

Spekuleren met *vóórkennis*, dat is weliswaar in de Duitse Bondsrepubliek, anders dan in veel andere landen, niet bij de wet verboden, maar het is wel in strijd met de stilzwijgend geldende regels van de beurshandel. Achter de rug van de arbeiders kompromissen met de ondernemers sluiten dat wekt geen protesten van de 'fatsoenlijke winstmakers'. Maar gebruik maken van de voorkennis die je uit hoofde van je kommissariaat van het grote autokoncern bezit . . . , dát doe je niet als eerlijk spekulant.

Steinkühler ontkent dat hij voorkennis bezat. Er is niemand die het gelooft. Wie zonder voorkennis spekuleert, die koopt niet voor een miljoen aandelen van één en dezelfde firma. Die spreidt zijn risico. Zo heeft ook president Pöhl, oud voorzitter van de Duitse Bundesbank, verklaard. Deze heeft er bovendien op gewezen dat belangrijke beslissingen over aandelen altijd in de raad van kommissarissen worden besproken. En Pöhl, die zelf ooit kommissaris bij Volkswagen was, kan het weten.

Op Steinkühler wordt druk uitgeoefend om af te treden als voorzitter van de I.G. Metall. Niet door de arbeiders, maar door de woordvoerders van de heersende klasse en het kapitaal. Een instituut dat voor het kapitaal zo'n nuttige functie vervult als een vakbond mag, zo vinden zij, niet geleid worden door iemand die de ongeschreven regels van de kapitalistische samenleving aan z'n laars lapt. Van hun kant bekeken is dat niet zo onlogisch.

In een Nederlandse krant werd opgemerkt, dat er tragiek schuilt in het feit dat er een einde lijkt te komen aan de loopbaan van een man, die aan de top van de I.G. Metall is gekomen omdat hij te allen tijde aan de kant van de arbeidende klasse heeft gestaan. Daar klopt niets van. Waarvoor Steinkühler altijd geijverd heeft dat zijn z'n eigen belangen en die van de bond, niet die van de arbeiders. Als Steinkühler moet aftreden dan hebben de Duitse metaalarbeiders geen reden om te treuren. Hij is bepaald niet een van hen.

(Inmiddels is bekend geworden dat Steinkühler toch heeft besloten af te treden als voorzitter van de I.G. Metall. Nadat openbaar werd gemaakt dat hij ook nog had gespekuleerd in aandelen van Fokker en AEG werd hem blijkbaar duidelijk, dat zijn positie als voorzitter onmogelijk was geworden).

ZUID-AFRIKA: GEEN GEVAL APART

Een van de opvallendste aspecten van de gebeurtenissen in Zuid-Afrika is dat in alle krantenbrieven de rol van de leidinggevende figuren in de ANC als bewaarder van de sociale vrede, als ordehandhaver, als volkomen vanzelfsprekend wordt beschouwd. De mythe over de rol van de vakbeweging als voorvechter van de belangen van de arbeiders wordt hier nog steeds met verve verkondigd. In het geval van Zuid-Afrika is de pers over de maatschappelijke functie van mensen als Mandela daarentegen zeer openhartig. In Zuidafrikaanse kranten zal dit ongetwijfeld anders liggen, maar de Nederlandse pers is ongekend eerlijk.

„De moord op de charismatische zwarte leider Chris Hani dreef Nelson Mandela en Frederik Willem de Klerk tot een goed gerigisseerde poging om samen een bloedbad te voorkomen”, was het commentaar van de NRC op 13 april j.l.. Beide heren verschenen op de TV met oproepen tot kalmte, eerst Mandela, toen De Klerk. Mandela verklaarde: „De dood van Chris Hani eist van ons dat we onze zaak met nog grotere kracht en vastberaden nastreven. Met al het gezag tot mijn beschikking roep ik u op kalm te blijven en zijn nagedachtenis te eerbiedigen door een gedisciplineerde macht voor vrede te blijven”. De Klerk zei over Hani: „Wij stonden aan de tegenovergestelde polen van het politieke debat, maar we waren bereid de problemen van ons land via vreedzame onderhandelingen op te lossen.” De NRC konkludeerde dan ook volkomen terecht dat Zuid-Afrika „geschokt, verdoofd, maar met beheerste politieke manoeuvreerkunst” de eerste dagen na Hani's dood was door gekomen. Of de gematigde ANC-leiding de radikale elementen in de townships nog zou kunnen bereiken, nu de brug Chris Hani is weggeslagen”, bleek voorlopig nog wel mee te vallen. Hani (1942-1993) was de leider van de gewapende arm van de ANC, Umkhonto we Sizwe, lid van de kommunistische partij en hoofdbestuurslid van het ANC. Hoe belangrijk de rol wel was die voor hem in het huidige tijdsgewricht was weggelegd, moge blijken uit de slotzinnen van een aan hem gewijde beschouwing in de NRC. „Als iemand straks moeilijke onderhandelingsresultaten als de opheffing van Umkhonto we Sizwe of een regering van nationale eenheid met de Nationale Partij aan de radikalen van de townships had kunnen 'verkopen', was het Chris Hani. Dat was niet alleen van belang voor het ANC, maar voor heel Zuid-Afrika. Daarom besloot de Zuidafrikaanse ambassade in Washington de vlag halfstok te hangen voor Chris Hani, nog maar enkele jaren geleden Terrorist Nummer 1.”

Weliswaar werd Mandela's oproep tot kalmte, zelfbeheersing en verzoening op de herdenkingsbijeenkomst in Soweto ontvangen met veel boegeroep en gefluit, de uitbarsting, die velen vreesden, bleef beperkt tot enkele grote steden. Een van de jongere leiders van het ANC, de 35-jarige Peter Mokaba (voorzitter van de uit circa 450.000 leden bestaande Jeugdliga van het ANC), verklaarde: „We moeten de energie van de jeugd aanwenden opdat zij niet explodeert.” Om deze reden werd besloten tot een zes weken durend programma van demonstraties, een over de gehele wereld beproefde methode van stoom afblazen. De kloof tussen gematigde leiders en radikale aanhang groeit, want de jongeren hebben geen baan, geen scholing en zijn opgegroeid in een sfeer van geweld. Drie jaar na de vrijlating van Mandela zien zij nog steeds geen wezenlijke, tastbare vooruitgang. Indien Mandela niet op korte termijn tastbare resultaten boekt, bijvoorbeeld op z'n minst een datum voor verkiezingen, dan houdt het ANC zijn aanhang niet meer onder controle en zal het worden weggevaagd in een zee van bloed.

Maar de leiding van het ANC staat niet alleen voor de raak een onvoorstelbaar bloed-

bad te voorkomen en Zuid-Afrika de geïndustrialiseerde wereld binnen te loodsen. Er zijn andere maatschappelijke personen, die al geruime tijd dezelfde richting uit willen als het ANC. Een van hen is Derek Keys, de huidige minister van financiën en economische zaken van Zuid-Afrika. Hij wil met een „klassiek vrije markt-recept van minder staat, minder belastingen, meer investeringen en meer concurrentie” de economische erfenis van de apartheid opruimen ¹⁾.

Keys, die tot voor kort de „bijna gepensioneerde directeur van een groot mijnbedrijf” was, heeft een plan ontwikkeld om „de dure fysieke en functionele scheiding van mensen onder het apartheidssysteem” op te heffen. Volgens hem werd de economie negatief beïnvloed door „de zeer inefficiënte en kostbare sociale, fysieke en administratieve regelingen”, nodig om de apartheid in stand te houden. De investeringen moeten zeer sterk stijgen, het overheidstekort moet drastisch omlaag en de arbeiders moeten hun lonen matigen. Kortom, niets nieuws onder de zon. Hij wil het onderwijs en de sociale zekerheid voor werklozen verbeteren. Het ANC en Cosatu, de belangrijkste vakbeweging, zijn het in grote lijnen eens met het plan.

Reeds lange tijd daarvoor was men in bepaalde ondernemerskringen tot dezelfde slotsom gekomen, dat de apartheid zichzelf overleefd had. Angloamerican Corporation, het allergrootste bedrijf van Zuid-Afrika, is groot geworden tijdens en door de apartheid, maar toen bleek dat deze slecht was voor de zaken, besloot het concern dat het afgelopen moest zijn met de apartheid ²⁾. Het eerste begin van het verzet vanuit het bedrijfsleven tegen de apartheid ligt bij Shell, op basis van onderzoeksresultaten, die het bedrijf leerden dat de apartheid slecht was voor de bedrijfsresultaten. Angloamerican nam de onderzoeksmethoden van Shell over en ging er in het begin van de jaren tachtig zelf mee aan de slag. Volgens Jim Buys, een bedrijfseconoom van Angloamerican, had het bedrijf in de jaren zestig, die in feite een „topperiode” was, „het nog beter (. . .) kunnen doen zonder apartheid. Zelfs toen. Dat vond ik een verbijsterende conclusie.” Een andere medewerker van het bedrijf beschrijft de situatie in die periode: „Wij moesten onze werknemers zelf opleiden — van de staat kregen ze alleen Bantoe-onderwijs. Bovendien namen we het voortouw in moderne (!! D&G) economische relaties, we steunden de opbouw van zwarte vakbonden.”

Vanaf het begin van de jaren tachtig ging Angloamerican zich steeds intensiever met de politiek bezig houden en zich openlijk te keren tegen de apartheid. Zo belegde Gavin Relly, een van de topmensen van het concern, in 1985 een bespreking van de zakenwereld met het ANC in Lusaka, tot grote woede van de toenmalige regeringsleider P.W. Botha (zie D&G van oktober '85). Vanaf 1987 gingen ook Zuidafrikaanse intellectuelen, op kosten van Angloamerican, mee om te praten met het ANC in ballingschap. In deze besprekingen werd, aldus *De Volkskrant*, „de weg naar de latere onderhandelingen reeds (. . .) uitgestippeld.” Al in 1987 had Angloamerican intensieve kontakten met De Klerk, op dat moment nog een volslagen onbekende en onbelangrijke politikus. Toen De Klerk in '89 onverwacht werd gekozen tot president, als opvolger van Botha, liet hij na zes maanden Mandela vrij. Vanaf dat moment lopen de opvattingen van de Zuidafrikaanse regering en van Angloamerican Corporation grotendeels parallel: een machtsdeling tussen Nationale Partij en ANC, onder geen voorwaarde een overname door het ANC, en de garantie voor minderheidsgroepen, dat niemand zal tornen aan hun school, religie, taal of bezit. „Natuurlijk, een vrijwillige en tijdelijke coalitie, maar je zult er nog van staan kijken hoe lang tijdelijk kan zijn”, aldus Bobby Godsell, de politieke strateeg van Angloamerican.

Zo wordt eens te meer aangetoond wat de maatschappelijke functie van progressieve

partijen en bewegingen als het ANC is voor de eigen achterban het realiseren van *politieke* emancipatie en een betere levensstandaard *binnen* de bestaande maatschappelijke verhoudingen. Voor de kapitalistische maatschappij zelf en voor de daarbinnen doorslaggevende economische belangen zijn dit soort groeperingen wegbereiders van modernere produktieverhoudingen en bliksemafleiders voor de onvermijdelijke sociale onrust.

Want die is er overduidelijk en dat zal voorlopig niet minder worden. Daarom tot slot nog een enkele opmerking over de dreiging van „konservatief blank”. Die groepen zien er op de Nederlandse TV vaak nogal potsierlijk uit met hun maffe uniformen en achterlijke symbolen. Gevaarlijk en dodelijk zijn ze wel. Het is dus zaak ze niet te onderschatten. Volgens Dr. Wim Booyse echter, een politiek risico-analist in Pretoria en kenner van de rechtse politiek, is de omvang van de extreem-rechtse groepen hooguit 20.000 man, veel lager dan die groepen zelf beweren³⁾. Volgens hetzelfde krantenbericht bevindt „de aanhang van rechts” (. . .) zich vooral op het platteland en onder de blanke arbeiders in de steden, die het afgelopen jaar werkloos zijn geworden of zich bedreigd voelen door zwarte concurrentie”. Deze extreem-rechtse groepen zullen waarschijnlijk nog veel ellende veroorzaken onder de zwarte bevolking, maar we zijn ervan overtuigd, dat zij de maatschappelijke ontwikkeling niet kunnen tegenhouden. Zij zullen verdwijnen met het systeem waar zij een uiting van zijn.

1) NRC, 13 maart '93.

2) De Volkskrant, 12 september '92. Zie ook D&G van mei 1986.

3) NRC, 8 mei '93.

—O—

Van een lezer.

NOGMAALS DE APRIL/MEI-STAKINGEN

Van een van onze trouwe lezers ontvingen wij een aantal kanttekeningen bij het artikel over de april/mei-stakingen van 1943 in het mei-nummer van *Daad en Gedachte*. Die kanttekeningen zijn vervat in een zeer uitvoerige brief die wij onmogelijk in z'n geheel kunnen afdrukken. Wij volstaan met de belangrijkste — in verband met de plaatsruimte hier en daar nog iets ingekorte — passages.

„. . . Het is een zeer duidelijke zaak dat de staking in Twente een spontaan karakter droeg. Het beeld van grote groepen langstrekkende arbeiders is bij nadere beschouwing niet helemaal korrekt als men geheel Twente op het oog heeft. Hieraan voeg ik toe, dat de bedrijfstelefonisten niet het hele land konden bellen en (dat zij) de staking slechts binnen een deel van de regio Twente konden verbreiden. Van open telefoonverkeer was in deze fase van de bezetting geen sprake. Ik wijs erop dat de telefoniste van Stork in het ook door D&G genoemde tv-programma zei: ik heb alle bedrijven gebeld die ik kon bellen.

Laat ik even duidelijk stellen, dat ik het spontane karakter van de staking niet in twijfel trek, maar dat deze staking niet voor 100 procent als een spontane staking mag worden beschouwd. In het tv-programma (was sprake van) pamfletjes met een oproep tot staking, in diverse plaatsen verspreid . . . Buiten Twente is de staking beslist niet als een

spontane lawine verder gerold.

Ik kom tot de sterke indruk dat op de ochtend van de tweede stakingsdag (vrijdag 30 april 1943) in zeer veel plaatsen de arbeiders eerst naar het werk gingen om binnen de fabriek onder elkaar te beraadslagen. In de loop van de ochtend en van de middag kwam het toen in veel gevallen tot staking, soms ook pas op 3 of 4 mei! . . . Bij de uiteindelijke beslissing speelden andere factoren uiteraard mee: geruchten en telefoontjes over stakingen elders in het land, op sommige plaatsen een pamflet dat in de jaszakken werd gestopt . . .

De snelheid waarmee de staking zich vanuit Twente verspreidde is opvallend . . . Maar het waren juist, zo krijg ik de indruk, autonome stakingen die rechtstreeks voortvloeiden uit de bekendmaking van Christiansen ¹⁾ die haast iedereen direkt of indirekt raakte. Geruchten over Twente en hier en daar een pamflet speelden wel een rol . . .

. . . Daarnaast wijs ik erop, dat de staking natuurlijk een veel breder karakter had dan (een beweging van) alleen de arbeidersbevolking. Boeren, ambtenaren e.d. staakten mee en beslist niet altijd . . . in het kielzog van de arbeiders.

Ik eindig met de vraag waarom er zo weinig over geschreven is. Op plaatselijk nivo is er wel over geschreven . . . Niemand van de politieke partijen, vakbonden e.a. kon deze staking na de oorlog claimen en gebruiken voor eigen doeleinden. Het Rijksinstituut voor Oorlogsdokumentatie heeft al in 1950 over deze grootste verzetsmanifestatie in de oorlog geschreven.”

- 1) Generaal der Vlieger Christiansen was de bevelhebber van de als bezettingsmacht in Nederland gestationeerde Duitse troepen. De bekendmaking waarvan onze briefschrijver spreekt, was de bekendmaking dat het voormalige Nederlandse leger opnieuw in krijgsgevangenschap zou worden weggevoerd.

Naschrift van de redactie

Wij zijn erkentelijk voor de nadere bijzonderheden en opmerkingen die de briefschrijver ons heeft verstrekt. We zien tussen zijn kijk op de gebeurtenissen van destijds en de onze niet zo heel veel verschil. We zijn het volstrekt eens dat de staking een spontaan karakter droeg. De details die hij geeft veranderen daaraan niet veel. Wat de kwestie betreft van 100 procent spontaan of niet helemaal 100 procent, dat is een vraag die je bij iedere spontane of ‚wilde‘ staking kunt stellen. Een antwoord is niet altijd gemakkelijk. Maar bij wat voor een percentage zou de briefschrijver dan niet meer van een spontane staking willen spreken? Die van 1943 blijft hij in elk geval net zo te karakteriseren als wij doen.

Zeker, de telefonistes , die weer een andere reikwijdte hadden, gaven de boodschap verder. Het ging zo’n beetje als met de tam-tam in Afrika. En heeft onze briefschrijver het zelf niet over „telefoontjes over stakingen elders in het land”? Die kwamen echt niet uitsluitend van de telefonistes van Stork.

De schrijver van het artikel in ons mei-nummer was 27 jaar toen de april/meistakingen uitbraken. Hij heeft er nog levende herinneringen aan. Hij was o.a. getuige van een volstrekt spontane stakingsaktie in een stad die niet in Twente lag. In de wat kleinere, buiten Twente maar wel in het oosten van Nederland gelegen, plaats waar hij toen woonde, kende hij personeel van het postkantoor. De telefonistes van de PTT aldaar belden de hele omtrek af.

Natuurlijk, iemand als Roorda, personeelslid van Stork, reisde naar het westen om het nieuws van de staking te verbreiden en niet overal trokken groepen arbeiders naar andere fabrieken. Maar de informatie dát groepen arbeiders in beweging waren speelde een belangrijke rol. Bovendien zien wij die groepen, zo goed als de telefoontjes, de pamfletten

allemaal als verschillende middelen tot snelle informatie en kommunikatie. De bekendmaking van Christiansen was de druppel die de emmer deed overlopen. Dat ziet de briefschrijver heel goed. Het nieuws dat men elders had gereageerd — en hoe! — was voldoende om ook, meteen en op gelijke wijze, te reageren. Het *plotseling* neerleggen van de arbeid over een zo grote uigestrektheid als toen het geval was, komt alleen maar spontaan tot stand en pamfletten hebben onder die omstandigheden een totaal andere functie dan onder andere verhoudingen.

Niet alleen maar een beweging van de arbeiders, konstateert de briefschrijver. Inderdaad. De verklaring daarvoor is natuurlijk deze, dat het een verzetsaktie was onder bezetting. Wij hebben ook geen ogenblik beweerd dat uitsluitend de arbeiders in beweging waren. Het ging ons er alleen maar om, de manier waarop de fabrieksbevolking van Hengelo in beweging kwam te vergelijken met andere akties waarbij van iets dergelijks sprake was als toentertijd in die Twentse industriestad. Dat dan met het doel de betekenis van een dergelijk optreden van arbeiders te onderstrepen.

— O —

ER GEBEURT IN OOST-DUITSLAND MEER DAN IN DE KRANTEN VALT TE LEZEN

Na de val van de Muur en de zogenaamde 'Wiedervereinigung' hebben wij er op gewezen, dat het te verwachten viel dat in Oost-Duitsland weldra stakingen en andere akties van de arbeiders plaats zouden vinden, welke jarenlang door het inmiddels verdwenen bolsjewistisch regiem verboden waren. Al heel gauw nadat we dat schreven legde — men zal het zich herinneren — het personeel van de Oostduitse spoorwegen de arbeid neer. Vervolgens was er de staking bij de post. Daarna, in de achter ons liggende weken, de staking van de staalarbeiders en de metaalarbeiders. Op het moment dat wij dit schrijven heeft de I.G. Metall wel een kompromis bereikt, maar is de staking nog niet afgelopen. Zoals bekend is deze uitgeroepen omdat de werkgevers terug wilden komen op een in de c.a.o. vastgelegde afspraak, dat nog dit jaar de lonen van de Oostduitse metaalarbeiders tot hetzelfde niveau als dat van hun Westduitse kollega's zouden worden opgetrokken.

Wij zullen binnenkort op deze staking terugkomen en er ditmaal nog niet over schrijven om deze reden dat een Oostduitse vriend ons beloofd heeft op zeer korte termijn nadere informatie erover te sturen. Niet alleen over deze staking trouwens. Hij verbleef onlangs in Nederland en wij hebben toen met hem gesproken. Bij die gelegenheid vertelde hij ons, dat er maar weinig van wat er in Oost-Duitsland aan de hand is in de kranten melding wordt gemaakt.

De spoorwegstaking, de poststaking en de staking van de metaal- en staalarbeiders in mei van dit jaar zijn bepaald niet de enige stakingen in de voormalige D.D.R. vertelde hij. In feite zijn er voortdurend stakingen en andere akties aan de gang.

Nog maar kort geleden bijvoorbeeld zijn de arbeiders van de kalimijnen in het Midden-Duitse industriegebied rond Halle en Merseburg in groten getale naar Berlijn getrokken om voor het gebouw van de *Treuhand* te demonstreren. Het is daarbij tot gevechten met de politie gekomen. De arbeiders hadden zich voor het gebouw geïnstalleerd in tentjes en zijn pas vele dagen later weer afgereisd nadat zij bepaalde toezeggingen hadden

gekregen, dan wel er mee waren afgescheept.

Ander voorbeeld: in tal van bedrijven die vanwege *Treuhand* met sluiting in de naaste toekomst worden bedreigd, hebben de arbeiders via korte stakingen uitstel van die sluiting weten te verkrijgen. Een tijdelijk uitstel, maar zodra de dreiging van sluiting zich opnieuw voordeed, wisten zij die met een dergelijke aktie opnieuw af te wenden.

Het gaat hier om 'wilde' akties en wellicht is dat de reden dat nadere informatie de krantenlezer zorgvuldig wordt onthouden. Interessant is ook, dat er in de Oostduitse bedrijven zogenaamde 'bedrijfsraden' zijn die veel overeenkomst vertonen met de ondernemingsraden in Nederland, maar waarvan de leden zich soms zo gedragen dat de 'bedrijfsraad' wél een bepaalde invloed en betekenis krijgt. Zodra echter het desbetreffende bedrijf geprivatiseerd wordt verandert de situatie. Iets dergelijke blijkt dan niet langer mogelijk en zij die tot dan toe lid van de 'bedrijfsraad' waren haken af.

Zodra wij over meer gegevens beschikken komen wij op dit alles terug.

— O —

JOOST MAG WETEN WAAR ZE HET VANDAAN HEBBEN GEHAALD

In *De Volkskrant* van zaterdag 22 mei j.l. hebben twee medewerkers van dat blad een paar merkwaardige uitspraken over de opvattingen van Karl Marx gedaan. Bij lezing ervan hebben wij ons de ogen uitgewreven en ons afgevraagd waar ze het allemaal vandaan hebben gehaald.

Dat betrof in de eerste plaats een tamelijk uitvoerig artikel van een zekere Flora Lewis. In de aanhef daarvan heeft ze het over „nuttige inzichten” van Marx, waartoe zouden behoren: „het belang van economische macht, de noodzaak van sociale rechtvaardigheid en de rol van de staat daarvoor te zorgen”. Maar niets van dit alles kan tot de opvattingen van Marx worden gerekend.

Weliswaar heeft de jonge Marx (in het Kommunistisch Manifest van 1948) gepleit voor het aan de staat brengen der produktiemiddelen en verkondigd dat de arbeidersklasse de „staatsmachine voor haar eigen doeleinden diende aan te wenden”. Later echter heeft hij deze opvattingen nadrukkelijk verworpen.

Uitdrukkingen als „het belang van economische macht”, „organisatie van arbeid” of „de noodzaak van sociale rechtvaardigheid” hebben totaal niets te maken met de analyses van Marx.

Een begrip als 'rechtvaardigheid' hoort thuis in de een of andere beschouwing over moraal. Afgezien ervan dat naar marxistische begrippen de moraal een produkt van de maatschappij is en dat elke maatschappijvorm zijn eigen (aan veranderingen onderhevige) moraal heeft, heeft Marx zich met wat voor soort van rechtvaardigheid nooit bezig gehouden.

Wat de „organisatie van de arbeid” betreft: Marx heeft daarover een kernachtige uitspraak gedaan: „De organisatie van de arbeid? Dat is (in de kapitalistische maatschappij) de loonarbeid!”

Marx heeft ook niet op „het belang” van economische macht gewezen. Zijn analyse kwam hierop neer, dat hij bepaalde machtsvormen afleidde uit de in bepaalde maatschap-

pijvormen gegeven produktieverhoudingen. De formule van Flora Lewis valt moeilijk te rijmen met een dergelijke analyse.

Dat de klassenstrijd, zoals Flora Lewis schreef, een „misleidend idee” van Marx zou zijn is een gotspe. Het blote b e s t a a n van de klassenstrijd is lang vóór Marx (al op het eind van de 18e eeuw) reeds gekonstateerd door schrijvers als (om er maar een paar te noemen) de liberale Franse historicus Guizot, zijn landgenoot Jules Lanteyrie, de Britse ‚vader der staathuishoudkunde’ Adam Smith (ja, ja, die ook!) en bijvoorbeeld de Nederlander mr. G. de Clerk (in een artikel in de jaargang 1849 van het tijdschrift *De Gids*

„De feiten zijn zichtbaar” schrijft, in ander verband overigens, Flora Lewis ergens in haar stuk. Voor háár kennelijk niet de feiten welke zwart op wit op papier staan en gecontroleerd kunnen worden.

Op dezelfde zaterdag 22 mei plaatste *De Volkskrant* een door een zekere Solange Leibovici geschreven recensie van de door Françoise Giraud geschreven ‚biografie’ van Jenny Marx. Het is ons hier noch om die biografie, noch om die recensie als zodanig te doen. De biografie, die we niet gelezen hebben en ook niet zullen lezen, wordt door Solange Leibovici — evenals ook andere recensenten hebben gedaan — met overtuigende argumenten uitermate slecht en knullig genoemd. Maar waarbij wij ons opnieuw de ogen hebben uitgewreven, dat is de bewering dat het *Kommunistisch Manifest* tot „de grote marxistische werken” hoort.

Uiteraard hoort het geschrift in kwestie *niet* tot de „grote” werken van Marx. Maar het is al even onjuist om het „marxistisch” te noemen. En bepaald niet alleen om de hierboven reeds genoemde, reden dat Marx het in het „Manifest” bepleitte *aan de staat brengen der produktiemiddelen* later heeft verworpen. De inzichten die Marx, na gedurig en zorgvuldig onderzoek, ontwikkelde heeft, hebben pas tegen het begin van de jaren ’60 van de vorige eeuw hun uiteindelijke vorm gekregen. In alle voorafgaande publikaties worden van die vorm afwijkende meningen verkondigd en staat Marx, voor zover het bijvoorbeeld om economische analyses gaat, nog zeer sterk onder invloed van de klassieke burgerlijke economie.

— O —

NOGMAALS: WANNEER KUNNEN ARBEIDERS HET BESTE EEN VUIST MAKEN?

In het aprilnummer van *Daad en Gedachte* hebben wij trachten aan te tonen dat de arbeiders des te strijdbaarder zijn naarmate het beter gaat met de economie. In perioden van hoogconjunctuur, wanneer het bedrijfsleven behoorlijke winsten maakt, zo betoogden wij, zijn de arbeiders het beste in staat een vuist te maken.

Woensdag 12 mei j.l. werd in *NRC/Handelsblad* in slechts enkele regels ook op het verband tussen de economische situatie en de strijd van de arbeiders gewezen. Dat gebeurde met een verwijzing naar een uitspraak van de vakcentrale FNV. Wij citeren: „Er is een duidelijke relatie tussen economische groei, de positie van de werknemers en het aantal stakingen. Als de economie groeit, wordt de positie van de werknemers sterker en stijgt het aantal stakingen.”

Met deze woorden wordt precies hetzelfde gezegd wat ook wij betoogd hebben. De NRC schrijft voorts dat de FNV „de belangrijkste reden voor de (betrekkelijke) arbeids-

rust in Nederland in het goede sociale klimaat zien." Daarmee wordt enig verband tussen economie en strijdbaarheid buiten beschouwing gelaten. Wat natuurlijk ook onvermeld blijft is, dat de vakbeweging al het mogelijke in het werk stelt om in perioden van economische groei toenemende strijdbaarheid van de arbeiders te temperen.

— O —

NIET DE ARBEIDERS ZIJN DOM, MAAR DE GROEPEN DIE ZICH VOORHOEDE WANEN

Met de woorden die hierboven staan kan de strekking worden weergegeven van een artikel in een Amerikaans blad, dat ons deze dagen werd toegestuurd door een vriend in de Verenigde Staten. „Arbeiders”, zo betoogt de schrijver in het stuk, „hebben altijd goede redenen voor datgene wat ze doen. Dat lijkt op heterste gezicht nogal logisch, maar het is een logica waarmee de revolutionaire groepen, van welke kleur ook, in het geheel geen rekening houden. Die groepen menen dat het wel en wee van de arbeidersbeweging afhankelijk is van juist leiderschap.” Zo is het volgens hem niet.

De groepen die zich voorhoede wanen, zo gaat de schrijver van het artikel verder, verkondigen, wanneer zij de daden van de arbeiders beoordelen, herhaaldelijk dat deze verkeerd hebben gehandeld of fouten hebben gemaakt. Het is, zegt hij, naar mijn mening anders: „Wanneer een aanzienlijke groep arbeiders uit diverse mogelijkheden die zich in werkelijkheid voordoen moet kiezen, dan maakt zij altijd de j u i s t e keuze.”

Even verder in het stuk worden de puntjes op de i gezet. „Arbeiders”, zo wordt daar uiteengezet, „handelen nu eenmaal anders dan intellectuelen wensen te geloven. Zij handelen niet op grond van toekomstverwachtingen of wenselijkheden. Ze worden niet geleid door een of andere ideologie. Zij handelen overeenkomstig hun oordeel omtrent wat mogelijk is gezien de werkelijke omstandigheden van het ogenblik.”

De auteur van het artikel betoogt, dat dit de verklaring vormt voor het feit, dat de wijze waarop de zogenaamde voorhoede-groepen van de zogenaamde ‚linkerzijde’ zich tot de arbeiders richten alleen maar toe een grote flop leidt. De voorhoede-groepen putten zich uit in propaganda voor de ‚revolutie’. Als die propaganda weinig weerklank vindt, dan is dat — zo zeggen die groepen — een gevolg van de domheid van de arbeiders.

Arbeiders, aldus het artikel, kennen hun eigen levensomstandigheden en hun positie in de samenleving beter dan wie ook. Voorhoede-groepen hoeven hun niet te vertellen, dat bepaalde verbeteringen zoals loonsverhoging, betere ziekteverzekering of een lager arbeidsritme nog niets veranderen aan de werkelijkheid van het arbeidersbestaan. Arbeiders weten heel goed dat de strijd waartoe ze soms door ‚voorhoeden’ worden opgeroepen of opgewekt alleen maar valse hoop en teleurstelling kan brengen en hun situatie nauwelijks zal veranderen.

De voorhoede-groepen, aldus de schrijver van het stuk, zien niet in, dat het bewustzijn (het klassebewustzijn waar zij altijd de mond vol van hebben — D&G) het resultaat is van de strijd en i n e n d o o r de strijd wordt gewekt. En voor de ontwikkeling van dat bewustzijn, zo vervolgt hij, is het van minder belang of zo’n strijd gewonnen wordt dan wel verloren. Veel belangrijker is het of het al dan niet om een z e l f s t a n d i g e strijd gaat; om een strijd waarbij z e l f a k t i v i t e i t wordt ontplooid.

In aansluiting hierop citeert de schrijver met instemming een eerder in hetzelfde blad

verschenen opstel. Daarin werd geschreven: „Wat men revolutionaire bewustzijn van de arbeidersklasse pleegt te noemen is iets dat de arbeiders niet kan worden bijgebracht, dat hun niet kan worden *geleerd*, zelfs niet door de beste schoolmeesters. En wat men daaronder ook wil verstaan, zo'n bewustzijn ontwikkelt zich niet rechtlijnig, er is geen sprake van dat het voortdurend een hoger niveau zou bereiken na deze of gene ervaring. Noch is het zo dat het zich ontwikkelen zou indien men de arbeiders meer ‚marxistische theorie‘ zou bijbrengen. Bewustzijn ontwikkelt zich slechts tengevolge van actie, is niets anders dan het resultaat van de strijd. En wanneer voorhoede-groepen over ‚de noodzaak van het socialisme‘ praten of over het ‚belang van revolutionaire veranderingen‘ en hun kreten vinden weinig weerklank, dan niet omdat de arbeiders achterlijk zijn.”

In het opstel dat we hier — uiterst beknopt — weergeven wordt vastgesteld, dat „ieder zelfstandig optreden van de arbeiders haaks staat op de praktijk van de vakbeweging en dat zelfstandig optreden van de onderdrukte klasse in feite neerkomt op een breuk met de burgerlijke maatschappelijke verhoudingen.”

In het hier besproken opstel worden (historische) voorbeelden gegeven waarmee de schrijver aantoont hoe het in werkelijkheid met het optreden van hetzij de arbeiders, hetzij andere onderdrukte groepen, gesteld is. Hij beschrijft bijvoorbeeld het optreden van de Amerikaanse negerslaven. Deze, zo vertelt hij, leken nog aan de vooravond van de Amerikaanse burgeroorlog, volstrekt niet geneigd tot verzet of opstand. Individuele verzetsdaden, gelijk bijvoorbeeld de actie van de beroemde John Brown, vormden de uitzonderingen die deze regel bevestigden. Ook nadat de burgeroorlog — die notabene om de afschaffing van de slavernij ging — eenmaal was uitgebroken, roerden de slaven zich aanvankelijk niet.

Niet zij die voor afschaffing van de slavernij in het krijt traden brachten de negerbevolking in beweging. Zij ijverden daarvoor al jaren, maar van enige reactie van de slaven was geen sprake geweest. Wat de slaven in actie deed komen was de werkelijkheid van de burgeroorlog ¹⁾ en de door het verloop daarvan geschapen omstandigheden en mogelijkheden. Toen de zuidelijke staten zich moesten verdedigen tegen het krijgsgeweld van het noorden waren de slavenhouders veel minder in staat tot het tegelijkertijd onder de duim houden van de slaven. Hun vroegere schijnbare onderworpenheid sproot niet uit achterlijkheid of domheid voort en de slaven hadden waarachtig de ‚afschaffers‘ niet nodig om hen van de ellende van de slavernij te ‚bewust‘ te maken. Ze wachtten — „juiste beslissing” zegt de schrijver van het stuk — hun kans af, dat wil zeggen: ze streden pas toen de mogelijkheden voor een succesvolle strijd gegeven waren.

Idealisten die uit zeer begrijpelijke verontwaardiging de vaan van de opstand vroeger hadden gehesen (John Brown is de bekendste) bleven net zulke ‚roependen in de woestijn‘ als de voorhoede-groepen die zonder ophouden ‚revolutie‘ prediken en het uitblijven daarvan karakteriseren als „het falen van de arbeidersklasse”.

- 1) Wat wezenlijk de stoot gaf tot de Amerikaanse burgeroorlog, dat waren de materiële belangen van de kapitalistische ondernemers in het noorden. De industriële produktie daar vergde geen slaven, maar ‚vrije‘ loonarbeiders, dat wil zeggen: arbeiders die als verkopers van hun arbeidskracht konden optreden.

— O —